

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מקץ תשע"ה

"גזירה - עבידא דבטלא"¹

זהו לקח חשוב לפרעה. אם פרעה היה לומד את הלקח הזה כראוי, היה יכול להתגבר על עשר המכות. היה עושה תשובה, וחוסך לעצמו את כל המכות. אבל הוא לא יישם את הלקח שה' מראה לו ע"י יוסף וע"י יעקב, שאפשר לעשות משהו גם אם יש גזרה, ואפשר גם לבטל גזרה. צדיק הרי יכול לבטל גזרה. הרבה פעמים צדיקים ביטלו גזרות. אברהם אבינו מנסה לבטל גזרה בסדום, ומצליח במידה מסוימת, [שהרי ה' היה מוכן לבטל את הגזרה, אם ימצאו שם עשרה צדיקים], לוט בצוער מצליח לבטל את הגזרה, או לדחות אותה עכ"פ (ע"י רש"י בראשית יט, כ-כא), משה רבינו כמה פעמים מבטל גזרות מעל כלל ישראל עם התפילות שלו, יש אפוא מה לעשות. אפשר לבטל גזירות. אמנם צריך להיות ראוי לזה, אבל מי שראוי לזה, יכול לבטל את גזרת ה'. צדיק גוזר והקב"ה מקיים (ע"י שבת נט, ב). אם הוא גוזר שיהיה טוב, הקב"ה מקיים.

אמנם יש צדיקים שאמרו עליהם שגדולתם מתבטאת דוקא באופן ההפוך, שהקב"ה גוזר והם מקיימים, הם אינם מנסים לשנות סדרי בראשית ולעשות "מופתים" [כך אמרו, למשל, על החפץ חיים], אבל יש גם מושג, שצדיק גוזר והקב"ה מקיים. וא"כ, גזרה היא לא תמיד כל כך חד משמעית. היא ניתנת לשינוי, ואפילו לביטול.

גזרות יון - בגלל זלזול בעבודת המקדש

גם למראָה שראה דניאל בחלומו - שאחרי מלכות פרס תעמוד מלכות יון ותשלוט על ישראל (דניאל ז, ו) - לא היתה משמעות מוחלטת, מה יהיה בדיוק אופיה של מלכות יון זו. גזרות יון - לא היו חייבות להיות. היה יכול להיות מצב, שמלכות יון תשלוט על ישראל בלי גזרות.

ממה נגרמו אפוא גזרות יון? - גזרות יון נגרמו מתופעת ההתבוללות וההתיינות שהיו בזמן בית שני. המתיונים, הם אלה שגרמו והביאו את גזרות יון על עם ישראל. היִנְנִים לא התחילו מעצמם לגזור גזירות, אלא המתיונים הם שהסיתו אותם להכריח את עם ישראל להתיינות. אלא ששרשיה של ההתיינות נעוצים כבר בתחילת בית שני. כבר אז מוכיח הנביא מלאכי את ישראל ואומר: "יְכִי תִגְשׁוּן עֲוֹן לְזַבְחֵי אֵין רָע? ! וְכִי תִגְיֹשׁוּ פֶסַח וְחֻלָּה אֵין רָע? ! הִקְרִיבְהוּ נֶאֱלָפְחֵתָד! הִקְרָדְדָ אוּ הִישָׂא פְנֵיךָ? !" (מלאכי א, ח). לַפְחָה הפרסי לא הייתה מעז להביא מתנה כזו, שהרי היה כורת את ראשך או תולה אותך על עץ! אם כן, מדוע לקב"ה אינכם נמנעים מלהביא קרבנות כאלו? - מפני שאינכם מעריכים מספיק את עבודת הקרבנות!³ "מְגִיִּשִׁים עַל מְזַבְחֵי

איזה סוג פתרון חיפש פרעה לחלומותיו?

התורה מספרת על פרעה: "וַיְהִי בַבֶּקֶר וַתִּפְעַם רוּחוֹ, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמֵיהֶם, וַיִּסְפָּר לְפָרְעֹה לְהֵם אֶת חֲלֹמוֹ, וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם לְפָרְעֹה" (בראשית מא, ח). מה פירוש "וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם לְפָרְעֹה"? למה לא נאמר בקיצור, "וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם", בלי לומר "לְפָרְעֹה"? אומר רש"י: "פותרים היו אותם, אבל לא לפרעה. שלא היה לו קורת רוח בפתרוןם". אומרים לו כל מיני פתרונות, "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר" (רש"י שם), ועוד פתרונות (ע"י במדבר), אבל הפתרונות לא מתיישבים על לבו. הוא לא מקבל אותם.

למה לא קיבל אותם? - אולי מפני שהיתה לו קושיה עליהם: איזה טעם יש להשגחה העליונה להודיע לי מה שיקרה, אם אין שום אפשרות לשנות את הגזירה? "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר". נו, אז מה אפשר לעשות? כשיהיו הבנות הוא ישמח, וכשימותו יהיה עצוב. למה צריך להודיע לו את הדברים מראש? איזו תועלת יש לי מן הידיעה הזו? עד שבא יוסף, ומראה לו שהקושיה אינה קושיה. נכון שיש גזירה, וודאי תהיינה שבע שנות רעב וְשָׁבַע שנות שָׁבָע, אבל יש מה לעשות בקשר לזה. אפשר לצבור בר שָׁבַע שנות הַשָּׁבָע, ואז יהיה קל יותר לעבור את הרעב. זה לא יבטל את הגזירה, אבל זה יקל את הרעב. זהו פתרון שלפיו יש תועלת במה שהראו לפרעה מהשמים, לכן את הפתרון הזה פרעה מוכן לקבל. יש גזירה מהשמים, אבל גם עם הגזירה יש עדין מה לעשות.

פרעה לא לומד לקח מיעקב אבינו

אחרי שתי שנות רעב מגיע יעקב אבינו למצרים (ע"י בראשית מה, ו), ואז מתקבלת ידיעה חדשה: הצדיק יכול לא רק לנקוט באמצעים להקלת הגזרה, כמו שעשה יוסף, אלא יכול גם לבטל את הגזירה לגמרי. "מכיון שבא יעקב למצרים, באה ברכה לרגליו, והתחילו לזרוע, וְכָלֵה הרעב" (רש"י שם מז, יט), לפי שברך יעקב את פרעה "שיעלה נילוס לרגליו, ומפרכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל הנילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ" (רש"י שם, י). אמנם הגזירה לא התבטלה לגמרי, רק נדחתה לתקופה מאוחרת יותר, לימי נבוכדנצר, אז נפרעו למצרים השנים הנותרות מן הגזירה שלא יצאו אל הפועל² (ע"י רש"י יחזקאל כט, יא-יב), אבל בינתים הגזרה מבטלת, והכל מכחו של יעקב אבינו.

בכלל.

אולי מפני כך, לאחר שעשה לנו הקב"ה ניסים וגבורה יד ישראל על היונים, תיקנו חז"ל במצות נר חנוכה מדרגה של "מהדרין", ומדרגה נוספת של "מהדרין מן המהדרין" (שבת כא, ב). במצוות אחרות לא שמענו כזאת ולא ראינו כאלה, שיתקנו מדרגה על גבי מדרגה בהידור המצוה. רק במצות הדלקת נר חנוכה תקנו כן⁸. חוץ מזה, בכל מצוה אחרת, החיוב להוסיף ממון כדי להדרה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר (ב"ק ט, ב). [למשל, אם אפשר להשיג אתרוג כשר בעשרים שקל, ויש אתרוג יפה ממנו שעולה יותר - צריך להוציא עד שליש יותר בשביל הידור מצוה, אבל לא יותר מזה (עי' פרטי דינים בזה בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו)]. והנה כאן, ההידור במצוה הוא הרבה יותר משליש! את עיקר המצוה אפשר לקיים בשמונה נרות (נר לכל יום), ואילו ההידור הוא בשלשים וששה נרות, בגלל שמוסיף והולך כבית הלל, או פוחת והולך כבית שמאי. שלשים וששה נרות ביחס לשמונה נרות הם הרבה יותר משליש. למה הדגישו חז"ל כל כך את ענין ההידור במצוה זו, עד שתקנו "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", וגם שיהיה ההידור הרבה יותר משליש? - כנראה, מפני שמה שהביא לשעבוד יון ולגזרות אנטיכוס הוא מה שלא השתדלו להדר במצוות. "וכי תגשון עֲוֹר לְזַבֵּחַ - אֵין רָע! וכי תגישו פֶּסֶחַ וְחֶלֶה אֵין רָע!" ממילא, תשובת המשקל והתיקון לצֵוֹן זה הוא, להיות "מהדרין מן המהדרין". להחדיר בחזרה את יחס הכבוד לעבודת ה'⁹. ואכן, ברוך ה', אין כמעט יהודי שלא משתדל לקיים את מצות נר חנוכה במדרגה זו של "מהדרין מן המהדרין".

כל אחד יכול להיות צדיק

כפי שהזכרנו, מסירות הנפש של החשמונאים הצדיקים, היא שהצליחה לבטל את הגזירה מעם ישראל. וצריך לדעת, שצדיק - כל אחד יכול להיות. לא נגזר מראש מי יהיה צדיק ומי לא. גם כשרבקה שמעה מִשֵׁם "יָרֵב יַעֲבֹד צָעִיר" (בראשית כה, כג), לא נגזר בזה שְׁעָשׂוּ יהיה רשע ויעקב יהיה צדיק. אם עשו היה זוכה, היה מתפרש הפסוק במובן שאת הרב יעבוד הצעיר (עי' פסיקתא זוטרתא שם; ועי' אב"ע שמות י, ח, ומהרי"ל ליקוטים אות ס"ג). מפני שעשו לא היה צדיק, אז הפסוק מתפרש להפך, שהרב יעבוד את הצעיר. אבל לא נגזר מראש על עשו להיות רשע. יש בחירה חפשית לאדם. יכול להיות שיש לו נטיה לרשעות, אבל אעפ"כ אם היה צדיק היה שובר את הנטיה לרשעות ועובד על נטיה לצדקות. זה ההבדל בין יעקב שהוא עוקב, הולך ולהתקדם, לבין עֲשׂוּ שהוא "עֲשׂוּי" (עי' רש"י בראשית כה, כה). הוא לא מנסה לשנות כלום. יש לו מדות רעות, הוא נמשך לעבודה זרה, ועוד עברות שהוא עושה, והוא לא עושה שום דבר לשנות את עצמו. הוא עשוי כמו שהוא, ולעומתו יעקב מנסה לעקוב להתקדם בכל דרך אפשרית.

כל תינוק שנולד, יכול להיות שהוא יהיה גואל ישראל. משיח ממש הוא לא יכול להיות אם הוא לא מבית דוד, בית דוד

לְחֵם מִגָּזָל... בְּאֶמְרָתְךָ שֶׁלַחַן ה' נִבְּנָה הוּא" (ש.ס.ז). כמובן, אין כוונת הנביא לומר, שישראל הקריבו בהמות שהן בעלות מום ממש מבחינת ההלכה - פֶּסֶחַ וְעֹר - שהרי ישראל שואלים "בְּמָה בְּזִינוּ אֶת שְׁמֶךָ?... בְּמָה גָּאֵלְנוּךָ?...? הם אינם מבינים על מה הנביא מדבר איתם! על כרחך, שאין מדובר במומים של ממש, אלא רק מומים בדקות, שהם כשרים מבחינת ההלכה, אך יש בהם חסרון של הידור⁴. אלא שזה גופא מראה על זלזול בעבודה. מראה שבפנימיות לבם הם לא מעריכים אותה מספיק. מי שמעריך את העבודה, עושה אותה עם כל הלב, משתדל להביא את הקרבן המהודר ביותר⁵. כנראה, זה מה שגרם אחר כך לתופעת ההתיינות בעם ישראל. מפני שהיו אנשים שחפשו ערכים של יופי והדר, וכיון שלא מצאו אותם בעבודת המקדש, נמשכו אל תרבות יון, ששם ערכים אלו מודגשים מאד⁶. אם היינו מתנהגים אחרת בתחילת בית שני ביחס לעבודת המקדש, אולי לא היו כל הצרות האלה עם היוונים. על כל פנים, לא בעצמה כזאת.

בגלל הזלזול בעבודת המקדש נתגלגלו ובאו עלינו גזרות היוונים, והתיקון לזה היה ע"י בני חשמונאי, שמסרו נפשם על עבודת המקדש, ובזה תיקנו את היחס המזולזל שהיה כלפיה קודם (עי' ב"ח או"ח סוף סי' תר"ע). ולא רק בני חשמונאי, אלא גם יהודים אחרים שמסרו נפשם על שמירת המצוות, הביאו את הישועה. אנו אומרים בתפלת "על הנסים", "מסרת גבורים ביד חלשים". מי הם ה"חלשים" הללו שמוזכרים כאן? בפשטות, הכונה היא לחשמונאים, שלא היו להם כלי מלחמה כמו ליונים, וממילא היו חלשים מאד מבחינה צבאית. אבל אולי מותר לומר פשוט אחר, ולפיו בְּתִיבַת "חלשים" אין הכונה לחשמונאים, אלא לכל אלה שמסרו נפשם בזמן היונים על שמירת שבת ומילה ושאר המצוות. אלו הם ה"חלשים" שניצחו את היונים. לא בכח הגוף ניצחו - שבזה הם אכן היו חלשים - אלא בכח מסירות הנפש שלהם על שמירת התורה! מפני שזהו הכח האמיתי בעולם - כח התורה, כח השבת, וכח כל שאר מצוות. ממילא, זה הכח שמוטט את היונים. את ה"מכה בפטיש" עשו אחר כך החשמונאים עם מסירות הנפש שלהם, אבל לולא הצדיקים שקדמו להם, מי יודע אם החשמונאים היו מצליחים לנצח את יון.

גם כאן רואים את היסוד שלימדו אותנו יעקב אבינו ויוסף הצדיק, שאפשר להתכונן לגזירת שמים, או אפילו לבטלה. ע"י מסירות הנפש של כל אותם "חלשים" בעד קיום התורה בא"י, בעד שמירת השבת ושמירת המילה ולימוד התורה וטיהור המקדש, זכינו שהתבטלו גזירות יון, וגם גזרת מלכות יון בכלל התבטלה, כפי שכתב הרמב"ם, ש"חזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה"⁷ (רמב"ם הלכ' חנוכה פ"ג ה"א). בלי מסירות הנפש של החשמונאים, כל זה לא היה קורה. מסירות הנפש של החשמונאים הצדיקים, היא שהצליחה לבטל את הגזירה מעם ישראל, כי במסירות נפש זו תקנו את היחס המזולזל שהיה בישראל כלפי עבודת המקדש ועבודת ה'

הנכד שלו, יונתן בן גרשום, נהיה כומר לעבודה זרה, הוא ובניו עד יום גלות הארץ (שופטים יח, ל. ועי' רש"י שם). למה זה שלאחרן יש המשך ולמשה אין ממשיך? הגמרא אומרת, שמפני שאחרן הדבק בטובים, אלעזר בנו לקח גם מזרע יוסף¹¹, ומשה רבינו לקח רק מזרע יתרו, לכן יצא ממנו יהונתן בן גרשום שהיה כומר לעבודה זרה (ב"ב קט, ב). למרות שיתרו עצמו התגייר וקידש את השם, הוסיף פרשה בתורה בעצה שנתן למשה רבינו (עי' רש"י שמות יח, א), ומבניו ישבו בלשכת הגזית (סוטה יא, א), ממשפחתו חבר ויעל שהרגה את סיסרא, ובדור מאוחר יותר נזכר יונתן בן רכב מבני יתרו (סנה' קד, א) שנלחם לקדש שם שמים (מל"ב י, ו) ובירמיהו (לה) יש נבואה מיוחדת על בני יונתן בן רכב שקיימו את צוואת אביהם וקבלו שכר על כך מהקב"ה, הרי שהרבה דברים טובים יצאו מיתרו - אף על פי כן, היתה לו גם הנקודה הזאת שלפני שהתגייר הוא היה כומר לעבודה זרה, וקלקול זה בא לידי ביטוי אצל הנכד של משה רבינו שנהיה גם הוא כומר לעבודה זרה.

אבל בכל זאת, הא גופא קשיא, אם היה צריך להיות המשך למשה רבינו, למה ה' לא שלח לו אשה אחרת, לא מבנות יתרו? אולי מותר לומר, שדווקא מפני שמשה הוא כ"כ נעלה מכל אדם ומכל הנביאים, לכן אין לו המשכיות, כי לדרגה כזו אי אפשר שיהיה המשך. וכך גם בית חשמונאי. מפני שנעשה בהם נס, אין להם המשכיות. ההמשכיות שלהם עולה בתוהו. מפני שהמשפחה הזו כל כך יקרה וחשובה, כל כך זכו שנתקדש שם שמים על ידם, אז אין להם מקום בעולם הזה כל כך.

עכ"פ ברור שכל תינוק שנולד יכול להיות קרוב למשה במדרגתו. הרמב"ם אומר "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו" (הלכות תשובה פ"ה ה"ב), שיש בחירה ביד כל אדם להיות קרוב למשה. אמנם נביא כמו משה אי אפשר להיות, כי "לא קם נביא עוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (דברים לד, י), וגם עניו כמו משה אי אפשר להיות, שהרי נאמר "וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עָנּוּ מְאֹד מִפְּלִ הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג), וזוהי אמת נצחית, אבל בדברים אחרים יש בחירה לכל אדם להיות כמשה רבינו, או קרוב לזה (האחרונים נחלקו כאן בכוונת הרמב"ם, ואכמ"ל).

מספרים שבימי הרמב"ן ז"ל היה כומר אחד שאמרו עליו שהוא עניו גדול. הלך הרמב"ן לתהות על קנקנו, וראה שהוא אכן מתנהג בענוה רבה. אמר לו הרמב"ן: "תְּמַהּ אֲנִי! הרי בתורה נאמר שמשה הוא העניו מכל האדם, והנה רואה אני שגם אתה עָנּוּ גְדוֹל מְאֹד! אמר לו הכומר: "אכן, גם אני תמהתי על כך... מי שחושב שהוא כמו משה רבינו, הוא רחוק מאד מלהיות ענו. משה רבינו היה באמת ענו, לא החשיב את עצמו לשום דבר. "וְנִתְּנָנוּ מְהָ" - הוא אומר על עצמו ועל אחרן (שמות טז, ז). מה פירוש "וְנִתְּנָנוּ מְהָ"? - אין לנו שום עצמיות, ואיננו נחשבים לכלום. דוד המלך אומר על עצמו "וְאֲנִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ" (תהלים כב, ז). התולעת היא בריה חלושה מאוד, אך בכל זאת יש לה כח לעשות משהו. אברהם אבינו היה עוד יותר עניו, ואמר: "אֲנִי עֶפְרָיִם וְאֶפְרָיִם" (בראשית יח, כז). עפר ואפר הם פחות

נבחר להיות המלך הנצחי על עם ישראל, אבל מושיע זמני של ישראל כמו שהיה שמשון ושאר שופטי ישראל - כל תינוק יכול להיות. כל תינוק שנולד יכול להיות שיהיה גואל ישראל. וכמובן לא רק תינוק, אדם מבוגר גם צריך להשתדל. אולי אני יכול להיות יותר מועיל לעם ישראל, אולי אני יכול להיות יותר צדיק, יותר עובד ה', יותר לומד תורה, יותר בעל חסד ושאר מצוות, כל אחד יכול לשאוף לגדולה הזאת.

מדוע אין המשך לבית חשמונאי?

ומאידך גיסא, גם מי שהגיע למדרגה גבוהה, אין שום ערבות שלא יתדרדר משם למדרגות שפלות ביותר. יוחנן כהן גדול, מבית חשמונאי¹⁰, שימש ככהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כט, א). ינאי המלך, ממלכי בית חשמונאי, הרג את כל חכמי ישראל (עי' שם), והורקנוס ואריסטובולוס מבית חשמונאי נלחמו ביניהם (סוטה מט, ב), והסוף היה שהביאו את הרומאים על עם ישראל. פנו לרומאים שיכריעו ביניהם, וגרמו שהרומאים יכבשו את ירושלים עוד לפני החורבן (עי' רש"י שיר השירים ו, יב). אח"כ, הורדוס האדומי, העבד של בית חשמונאי, הורג את כל בית חשמונאי (ב"ב ג, ב), עד שחז"ל אמרו, שכל מי שאומר שהוא מבית חשמונאי הוא עבד, כי לא נשאר זכר לבית חשמונאי, חוץ מאותו עבד וצאצאיו, שהיו עבדים כמותו (קידושין ע, ב). הורדוס הוא מאלה שהחשמונאים הכניסו לעם ישראל, ומפני שגגירום בעל כרחם, לכן גרם הדבר הזה לסוף של בית חשמונאי.

קשה להבין, איך אותה משפחה מפוארת, שקידשה את השם כל כך, אבדה בסוף מתוך עם ישראל. גם אבדה בגוף, שנהרגו כולם, וגם אבדה ברוח, שנהיו צדוקים. הרמב"ן אומר, שהם לא היו ראויים למלכות. המלכות שייכת לבית דוד, והם לקחו את המלכות לעצמם, "והיה עָנָשׁ מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריזתם" (רמב"ן בראשית מט, י). אבל חשבתי גם טעם אחר למה נכרתה משפחת בית חשמונאי. אולי בגלל שהם עשו את הנס, הם לא היו יכולים לרדת מהמדרגה שלהם, כמו שמוצאים בחז"ל, שדבר שנעשה בו נס כבר לא יכול לשמש לחולין (עי' תענית כד, ב). לכן, היות שהם משפחה שנעשה בה נס, הם לא יכולים להתקיים יותר סתם כך.

כעין זה רואים גם אצל משה רבינו. אנו רואים את שני האחים הגדולים, משה ואהרן, לאהרן יש ב"ה ממשיכים, בני אהרן הם כהנים גדולים וכהני הדיוטות, עד היום הכהנים אומרים "אשר קדשנו בקדושותו של אהרן וצונו", יש ב"ה המשכיות לאהרן, אך לעומת זה למשה רבינו אין המשכיות. יש לו בנים, אבל לפי בית הלל כלל לא קיים פריה ורביה, לא הוליד בן ובת כפי שנדרש לפי בית הלל (יבמות סא, ב), והוא מפסיק לחיות עם אשתו למרות שלא קיים בן ובת. אבל לא רק שאין למשה ממשיך כמוהו, או קרוב למדרגתו, אלא אפילו

שאפשר כמשה רבינו, קרובים לבחינה של משה רבינו, ומי שענה לאבותינו בימי חשמונאי ובניו יענה לנו גם עכשיו, ישלח לנו את משיח בן דוד, יבנה את בית המקדש, ונוזכה לחנוכה הבית והדלקת המנורה הטהורה וכל מה שצריך, ותגיע הגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

מתולעת, אינם יכולים לעשות כלום, אך בכל זאת, יש להם ממשות. אבל משה אומר "וְנִחַנּוּ מָה". אפילו ממשות אין לנו. שום חשיבות ושום עצמיות¹². לדרגת הביטול הזו לא הגיע שום אדם, וגם לא יגיע שום אדם לעולם. משה כל כך בטל לקב"ה, עד שאין לו המשכיות בעולם הזה. אבל אחרים, מפני שהם לא כ"כ בטלים לקב"ה, יכולה להיות להם המשכיות בעוה"ז. כל אחד ינסה בכל זאת להיות עד כמה

1. כתובות ג, ב.
2. ועי' ב"כלי יקר" (בראשית מא, ה), שהפיצול במנין שנות הרעב - שחלק מהן היו בימי פרעה וחלק בתקופה מאוחרת יותר - נרמז כבר בחלום פרעה.
3. גם הַשְּׁחַתְתָּ בְרִית הַלְוִי - שמלאכי בא עליה בטענה אל הכהנים, "שְׁחַתְּמָם בְּרִית הַלְוִי" (מלאכי ב, ח), ודרשו חז"ל שהכונה היא לכהן או לוי המסייעים בבית הגרנות (בכורות כו, ב) - נובעת מזלזול בעבודה. כי כהן או לוי המסייעים בבית הגרנות, מראים בזה כאילו עבודת המקדש איננה סיבה מספקת לקבלת המתנות, וכאילו צריכים הכהן או הלוי לעשות עוד איזה דבר עבור ישראל, כדי לקבל את מתנותיהם בזכות ולא בחסד. וא"כ התנהגות כזו גורמת לזלזול והשחתת כבוד עבודת המקדש, כאילו עבודת המקדש אינה שווה את המעשר (ע"פ שיחת הרב שליט"א לפרשת קרח תשס"ג).
4. כן משמע מהמשך דברי הנביא שם, שאמר: "וְאָרְרוּ נֹכַל וַיֵּשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר, וַיְנַדֵּר וְזָבַח מִשְׁחַת לַה'" (מלאכי א, יד); ומבואר ברמב"ם, שפסוק זה מדבר על מי שמביא קרבן כשר, אך אינו מן המובחר. דו"ל הרמב"ם: "לא כל דבר שאינו פסול מביא אותו לכתחילה. כיצד? היה חייב עולה - לא יביא שְׂחָה כחוש וכעור, ויאמר: הרי אין בו מום! ועל זה נאמר: וְאָרְרוּ נֹכַל וְגו'. אלא כל שיביא לקרבן - יביא מן המובחר" (רמב"ם הלכ' איסורי מזבח פ"ז ה"א). הרי שהפסוק מדבר על קרבן שהוא כשר מעיקר הדין, אלא שאינו מן המובחר, ובכל זאת הנביא מכנה קרבן זה "מִשְׁחַת", שפירושו - בעל מום (רש"י שם), כמו שנאמר: "מִשְׁחַתָּם בָּהֶם, מוּם בָּם" (ויקרא כב, כה).
5. ואפילו בכבוד ובמעשר בהמה, שאין לאדם בחירה איזו בהמה להביא, אמרו חז"ל: "וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'... שְׂמָה תְּבִיאֵנוּ... עוֹלְתֵיכֶם וְזֹבְחֵיכֶם... וְלֹא מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם (דברים יב, יא). אין לי אלא נדרים ונדבות; מנין לרבות בכורות ומעשרות, חטאות ואשמות? - תלמוד לומר: וְלֹא מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם" (ספרי פרשת דברים פסקא ס"ח). וכתב על זה רבינו הלל בפירושו שם: "אף על גב דבכור תלוי בפטר רחם, ומעשר כתיב ביה 'לֹא יִבְחַר בֵּין טוֹב לְרַע וְלֹא יִמְיָנוּ' (ויקרא כז, לג), כתיב 'מִבְּחַר', לפטו מינהו, דלהוי מן המובחר". (וכן מובא שם בהגהות וביאורים בשם הראב"ד).
6. וגם עצם השם "וְנִחַנּוּ", בהיפוך סדר האותיות הוא "נוי", לשון יופי (של"ה מסכת תענית פרק "תורה אור" אות פ"ט).
7. ומנין השנים המדוייק מיום שנצחו את מלכות יון ועד חורבן בית שני, הוא מאתיים ושש שנים. ק"ג שנה למלכות בית חשמונאי, וק"ג שנה למלכות בית הורדוס (עיי' ע"ז ט, א). [ועכ"פ, מבואר בגמרא (שם), שרק בעשרים ושש השנים הראשונות של מלכות בית חשמונאי היתה מלכות ישראל עצמאית לגמרי. אבל אח"כ, במשך מאה ושמונים שנה שנותרו עד החורבן, היתה מלכות ישראל כפופה ומשועבדת למלכות רומי].
8. אמנם גם במצוות אחרות, חוץ ממה שמצינו הידור של נוי - "סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה" וכד' (שבת קלג, ב) - מצינו גם הידור שאינו משום "נוי", אלא הידור במדרגת קיום המצוה, כגון: הידור בציצין שאינן מעכבין את המילה, וכן שיתקע בשופר של איל (להזכיר זכות עקדת יצחק), אע"ג שיוצא בודאי גם בשופר אחר, וכן מצינו הידור באיזה מין מרור להשתמש בפסח (עיי' שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ה) אע"ג דאיכא חמשה מינים שהם כשרים למרור - הנה בכל ההידורים הללו, הוא לא רק הידור, אלא גם קצת חיוב, דחובה על כל אדם לקיים המצוה באופן זה - למול גם ציצין שאינן מעכבים, ולחזור אחר המרור המהודר יותר, ולתקוע בשופר של איל. והיינו, דאין זה רק הידור, אלא גם חיוב, אלא שטעם החיוב הוא משום הידור. משא"כ בנר חנוכה, אין שום חיוב להדר במדרגות "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", ורשאי לכתחילה לקיים המצוה באופן של "נר איש וביתו". והידור כזה במעלת המצוה, שאין בו שום חיוב, רק הידור - לא מצינו בשום מצוה שיתקנו חז"ל גדר כזה.
9. ועיי' הגה' רעק"א על השו"ע (או"ח סי' תרע"א סק"א) שכתב, שגם בעיקר המצוה דנר חנוכה (נר איש וביתו) איכא חומרא, שלא קיים בה הדין שלא לבזבז על המצוה יותר מחומש מנכסיו, וצריך להוציא עליה אף יותר מזה. [וחלק שם על הפמ"ג שכתב שגם על נר חנוכה אל יבזבז יותר מחומש]. אך כתב, דהטעם שהחמירו במצוה זו יותר, הוא משום פרוסום הנס.
10. אין זה יוחנן אביו של מתתיהו, אלא נכדו של מתתיהו.
11. אמנם אשתו של אלעזר בן אהרן היתה מצאצאי יתרו (עיי' שמות ו, כה ורש"י שם), אך היא היתה גם מצאצאי יוסף הצדיק (רש"י שם), ולכן זכה אלעזר ויצא ממנו פינחס, שקידש שם שמים במעשיו (ב"ב קט, ב).
12. אף שגם את אהרן כלל עמו בזאת הבחינה, וזה מפני שתלונת בני ישראל היתה על שניהם [מי יתן מותנו ביד ה' בְּאָרְצָן מִצְרַיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סֵיר הַבְּשָׂר בְּאֶכְלֵנוּ לֶחֶם לְשֹׁבַע, כִּי הוּא צִאָתָם אֲתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעַב], ולכן הַשִּׁיבָם מִשָּׁה בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וכלל גם את אהרן עמו באמרו "ונחננו מה". אבל העי' ק' ק' בזאת המדרגה הנוראה היה הוא לבד (נפש החיים שער ג' פי"ג).